

Sundbyberg 2024-11-20

Diarienummer: 4.3-10609/2023

Vår referens: Hanna Sejlitz

Mottagare: info@nationellavardkompetensradet.se
registratorUHS@socialstyrelsen.se

Remissvar: Förslag till nationell plan för hälso-och sjukvårdens kompetens- försörjning (S2023/00256)

Funktionsrätt Sverige

Funktionsrätt Sverige är en samarbetsorganisation för 53 funktionsrättsförbund som tillsammans representerar cirka 400 000 medlemmar. Vårt arbete grundar sig på mänskliga rättigheter när vi driver medlemmarnas funktionsrätt - rätten att fungera i samhällslivets alla delar på lika villkor. Vårt mål är ett samhälle för alla.

Sammanfattning

Funktionsrätt Sverige välkomnar en nationell plan för hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning. Vi hoppas att den kan bidra till att stärka kompetensen i vården och att öka patientsäkerheten för personer med funktionsnedsättning.

Nedan ger Funktionsrätt Sverige kommentarer till några av förslagen.

Del 1 - Vissa övergripande förutsättningar för hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning

För att en god och jämlik vård ska vara möjlig behövs nationell samordning och statlig styrning av vårdens kompetensförsörjning. Det skapar förutsättningar för förbättrad jämlikhet och likvärdighet samt en mer rättvis och tillräcklig resursfördelning. Det kan också bidra till samlad och samordnad utveckling och spridning av vetenskap och beprövad erfarenhet för hur vården kan möta de många olika behoven.

Rätten till jämlik hälsa

Precis som konstateras i förslaget upplever personer med funktionsnedsättning betydande hälsoojämlikheter jämfört med övriga befolkningen. Dessa personer har sämre levnadsvillkor och sämre hälsa^{1 2}, kortare livslängd^{3 4} och begränsad tillgång till vård. Brister i kunskap om funktionsnedsättning inom hälso- och sjukvården bidrar till dessa ojämlikheter. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning uppger att de är mindre nöjda med livet, har sämre självskattad hälsa och fler självrapporterade hälsoproblem än andra barn^{5 6}.

För att förbättra hälsan och livskvaliteten för personer med funktionsnedsättning krävs en genomgripande kompetenshöjning inom hälso- och sjukvården. Kunskapen om olika funktionsnedsättningar, samsjuklighet och tvärprofessionellt arbete behöver öka både i grundutbildning och fortbildning för alla yrkesgrupper.

En nationell handlingsplan behövs för att kontinuerligt identifiera och åtgärda ojämlikheter i hälsa kopplade till personer med funktionsnedsättning. Planen ska omfatta alla aspekter av hälso- och

¹ [Hälsa hos personer med funktionsnedsättning – Folkhälsomyndigheten](#)

² [Statistik om personer med funktionsnedsättning, tabeller 2022 - SCB](#)

³ [Registerstudie om livslängd - Autism Sverige](#)

⁴ [Att leva med psykisk ohälsa | NSPH](#)

⁵ [Barn med funktionsnedsättning \(resultat Skolbarns hälsovanor 2021/2022\) – Folkhälsomyndigheten](#)

⁶ [Mer skolstress och sämre hälsa bland unga med funktionsnedsättning – Folkhälsomyndigheten](#)

sjukvård, inklusive tandvård och sexuell och reproduktiv hälsa. I kartläggningar av vården saknas ibland en tydlig distinktion mellan olika funktionsnedsättningar, vilket leder till generaliseringar och brist på individanpassade vårdinsatser. Vården behöver också vara uppmärksam på personer som kan vara särskilt sårbara för ohälsa och har en högre risk för att avlida i förebyggbara sjukdomar.

Omedelbara åtgärder behöver vidtas för att eliminera diskriminerande strukturer, inte minst på grund av bristande kompetens, som påverkar hälsoojämlikheter, till exempel skillnader i överlevnad inom somatisk vård⁷ och psykisk hälsa. Det är också viktigt att staten bidrar med nationellt sammanhållen kunskap om vissa hälsotillstånd och diagnoser. Många gånger har dessa grupper också stora särskilda vårdbehov. Utveckling av nationella kompetenscentrum för olika patient- och brukargrupper är ett viktigt kompetensstöd. Alla vinner på detta. Tidiga insatser och förebyggande åtgärder förbättrar människors hälsa och kan på sikt leda till minskad belastning och kostnader för hälso- och sjukvården.

Involvering av funktionsrättsorganisationer och patienter

I enlighet med FNs rekommendationer (2024)⁸ behöver personer med funktionsnedsättning systematiskt involveras vid planering, utformning, övervakning och utvärdering av tillgänglighet, vårdprocesser och arbetsmetoder inom hälso- och sjukvården samt stärka genomförandet av den på mänskliga rättigheter grundade synen på funktionsnedsättning. Genom att stärka förutsättningarna för involvering av patientföreträdares kompetens, kunskap och delaktighet stärks kompetensutvecklingen inom vården.

3.5.1 Undersköterskor bör omfattas av rådets uppdrag

Funktionsrätt Sverige delar bedömningen att rådets uppdrag behöver utvidgas till att, utöver professioner eller kompetenser som kräver högskoleutbildning, även omfatta yrkeskategorierna undersköterska och specialistundersköterskor. Yrkesgruppen har en

⁷ [Betydligt högre risk att dö i cancer för personer med funktionsnedsättning, Socialstyrelsens lägesrapport 2024](#)

⁸ [FNs kommentarer avseende Sveriges rapport Funktionsrättkonventionen, 2024](#)

stor betydelse för att våra medlemmar ska få en så god vård som möjligt.

3.8.4 Behov av nya kompetenser vid omställningen till nära vård

Funktionsrätt Sverige välkomnar rådets förslag om att analysera vilka kompetenser som behövs för ett ökat fokus på ett förebyggande och patientnära arbete.

Del 2 - Dimensionering av högre utbildning och vårdens behov av hälso- och sjukvårdspersonal

Funktionsrätt Sverige välkomnar en nationell kartläggning av tillgång och efterfrågan på olika yrkesgrupper inom hälso- och sjukvården som ett led i att få mer underlag för planering av resurser och kompetensförsörjning. Kartläggningen är intressant, men det bara en början. För kunskaper om framtida dimensionering av personal måste framtida kartläggningar ta hänsyn till och analysera fler legitimationsyrken och annan specialistutbildad personal inom olika centrala områden. Detta för att få mer kunskap om och utveckla planer för att råda bot på bristen och den ojämlika tillgången till en rad specialister inom bland annat audiologi, neurologi och allergologi⁹. Det är en förutsättning för att på beslutande- och ledningsnivå arbeta för en god kompetensförsörjning av hela hälso- och sjukvården.

Del 3 - Förslag på insatser för att förbättra hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning

Funktionsrätt Sverige är positiva till flera av de förslag till insatser som rådet ger för att förbättra hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning.

⁹ [Tillgång och efterfrågan på specialistläkare inom samtliga specialiteter](#).

5.2.1 Stärkt medicinsk kompetens inom kommunal hälso- och sjukvård

Funktionsrätt Sverige instämmer till fullo i förslaget att kommuner bör säkerställa att medicinsk kompetens finns på alla ledningsnivåer inom den kommunala hälso- och sjukvården. En förstärkning som är avgörande för att förbättra livskvaliteten för många personer med funktionsnedsättning.

IVO:s rapport (2023)¹⁰ visar en alarmerande situation för personer med funktionsnedsättning inom psykiatrisk vård, i gruppboenden och särskilda boenden. Det förekommer tvångsåtgärder, restriktiva åtgärder och övermedicinering utan deras fria och informerade samtycke, vilket helt strider mot grundläggande mänskliga rättigheter. Psykofarmaka används ofta för att "medicinera bort" funktionsnedsättningar i stället för att hantera situationen genom rätt kompetens.

Kompetensen inom den kommunala hälso- och sjukvården behöver säkerställas på alla nivåer så att personer med funktionsnedsättning får en vård som är patientsäker, fri från onödigt tvång, bygger på respekt för individens rättigheter och främjar god hälsa och välbefinnande. Personal inom kommunala verksamheter måste få utbildning i bland annat mänskliga rättigheter, olika funktionsnedsättningar, verktyg för bemötande och alternativa kommunikationssätt. Det behöver avsättas resurser för att sprida och implementera framtagen kunskap så att den används i praktiken, till de Socialstyrelsen utmärkta vägledningar.

Medicinskt ansvariga sjuksköterskor (MAS) och medicinskt ansvar för rehabilitering (MAR) har viktiga funktioner och bör få resurser och mandat för att kunna ta ett större helhetsansvar för hälso- och sjukvården i kommunen. Det är också viktigt att tydliggöra roller och ansvarsfördelning mellan MAS och verksamhetsansvarig. Enskilda och anhöriga vittnar om en känsla av maktlöshet mot en MAS som brister i sitt uppdrag. Det förstärks av att det saknas handfasta bestämmelser att luta sig mot gällande MAS och att verksamhetsansvarig saknar tydligt uppdrag på området. För att

¹⁰ [IVO - Att inte få rätten att leva som andra](#) (2023)

skapa en mer patientsäker och jämlik vård för personer med funktionsnedsättning krävs en tydligare styrning och samordning inom kommunal hälso- och sjukvård.

Funktionsrätt Sverige anser att det bör återinföras riktlinjer eller motsvarande för MAS samt verksamhetsansvariga.

5.2.3 Ett rimligt antal medarbetare ger bättre förutsättningar för ett gott ledarskap

Funktionsrätt Sverige stödjer förslaget att regioner och kommuner bör besluta om ett normspann för antal medarbetare som den verksamhetsnära chefen har ansvar för. För att den verksamhetsnära chefen ska kunna ta en ledande roll i verksamhetens kompetensförsörjning och fortbildning är det viktigt att denne har tid för sina medarbetare. Det gynnar verksamhet, personal och inte minst de personer som verksamheten är till för.

5.2.5 Skärpta krav på vårdgivarens ledningssystem för att tydliggöra behov av resurser och bemanning som leder till förbättrad kompetensförsörjning

Funktionsrätt Sverige är positiva till förslaget om att kravet på ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete ska kompletteras med krav på att ledningssystemet ska vara certifierat av ett ackrediterat certifieringsorgan. Ett utvecklat ledningssystem med certifiering samt införande av krav på rutiner för personalens kompetens och kompetensutveckling kan stärka regelefterlevnad och kvalitetssäkringsarbetet.

För att säkerställa att dessa krav leder till en förbättrad vård för personer med funktionsnedsättning, är det viktigt att involvera intresseorganisationerna i arbetet med att ta fram specifika krav på kunskap och erfarenhet.

5.3.2 Stöd till prioritering av rätt arbetsuppgifter

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget.

Vi delar bilden av att det finns ett behov av att arbeta systematiskt för att medicinska professioner ska arbeta med arbetsuppgifter som är prioriterade i relation till sin kompetens.

Kompetent och vidareutbildad vårdpersonal inom flera specialismråden saknas på många håll och läget blir än sämre när de som finns inte får tillräckligt med tid och resurser att arbeta med det de är mest kvalificerade för.

Även samordningsfunktioner och administratörer fyller en viktig funktion för att vårdpersonal ska kunna fokusera på prioriterade uppgifter utifrån sin kompetens.

5.3.4 Vårdens medarbetare bör i ökad grad ges möjlighet att delta i fortbildning

Funktionsrådet i Sverige stödjer förslaget att regeringen bör se över möjligheterna till nationell samordning av systematisk och fortlöpande fortbildning för vårdens professioner. I det arbetet är det viktigt att det även erbjuds kompetensutveckling för att möta personer med funktionsnedsättning.

Det behövs fortbildningsinsatser för att undanröja hinder för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av hälso- och sjukvården på lika villkor som andra. Bland annat ökad kompetens om olika funktionsnedsättningar och dess konsekvenser samt kunskaper för att säkerställa den fysiska, kognitiva och kommunikativa tillgängligheten. Sådan kompetensutveckling kan utgå ifrån en nationell handlingsplan som behöver tas fram för att identifiera och åtgärda ojämlikheter i hälsa och vård; för att säkerställa vårdens kompetens om mänskliga rättigheter och olika funktionsnedsättningar och för att stärka delaktighet i beslut som rör den egna hälsan.

Det är också viktigt att det skapas förutsättningar för vårdens personal att vidareutbilda sig till specialister. Dagens brist på specialister innebär att många av våra grupper inte får nödvändig specialistvård inom vårdgarantins krav. En del får inte ens komma till en specialist för utredning och behandling. Detta är i sig mycket allvarligt eftersom en fördröjning i diagnos och behandling kan leda till försämrad livskvalitet och förkortad livslängd. De långa väntetiderna är ett skäl. Men ett annat är att primärvården saknar tillräcklig kunskap för att snabbt och tidigt identifiera symtom för att sedan vid behov remittera patienterna för ytterligare utredningar.

Den stora variationen i tillgång till specialister skapar ojämlik vård och medför både lidande för enskilda och onödiga samhällskostnader.

5.3.5. Tid och resurser behöver säkerställas för att möjliggöra fortbildning för personalen

Funktionsrätt Sverige tillstyrker förslaget att regioner och kommuner bör skapa förutsättningar för verksamhetschefen att säkerställa tid och resurser för systematisk och kontinuerlig kompetensutveckling inom hälso- och sjukvården.

God vård för personer med funktionsnedsättning kräver kompetent personal och systematisk fortbildning. Detta måste dock ses ur ett större perspektiv än bara ur ett "behandlingsmetodsperspektiv" om man reellt önskar att nå patientsäkerhet och målet om en god hälsa och en vård på lika villkor även för personer med funktionsnedsättning. Vår bild är att utvecklad kompetens om funktionsnedsättning och bemötande av målgruppen ofta bygger på att eldsjälarna inom hälso- och sjukvården själva tar initiativ till att kompetensutveckla sig själv, ibland trots bristande förutsättningar. Det behövs också tid för att leda implementeringen av allmänna råd och riktlinjer. Vi ser en tydlig koppling mellan en hållbar kompetensförsörjning och verksamhetschefers roll inom hälso- och sjukvården. Verksamhetschefen behöver få förutsättningar att planera och leda verksamheten så att utrymme finns för systematisk och fortlöpande fortbildning. Detta leder i förlängningen till ökad patientsäkerhet och minskad fysisk- och psykisk ohälsa, inte minst hos personer med funktionsnedsättning, vilket också minskar belastningen på hälso- och sjukvården.

Specialister och erfaren personal som kan fortbilda

Vi vill komplettera förslaget med att vi anser att alla regioner ska ett ansvar att säkerställa att det finns yrkesverksamma specialister erfaren vårdpersonal inom olika områden som kan stå för fortbildning av annan vårdpersonal i primärvården. Idag fungerar fortbildning av vårdpersonal i primärvården otillfredsställande. Vi får signaler om att det saknas struktur, tid och resurser för

fortbildning och den bristande kunskapen går ut över patienterna och deras säkerhet.

5.5 Utbildning och forskning vid universitet och högskolor

5.5.1 Samordning av utbildningar med få studenter ger utbildningen bättre ekonomisk bärkraft

Vi delar uppfattningen att staten behöver styra och stödja lärosäten för att samhällsviktiga hälso- och sjukvårdsutbildningar med få studenter ska fortsätta erbjudas.

Bristen och den ojämlika tillgången över landet på legitimerade yrkespersoner och specialister såsom audionomer, neurologer och allergologer är ett stort problem. Utöver att en del utbildningar har för få studenter kan bristen också bland annat bero på att det saknas ST-tjänster och att många specialister kombinerar sitt arbete med forskning.

För att få bukt på problemet med att många regioner har begränsad tillgång till olika specialister, medan vissa har en hög koncentration skulle någon form av statlig styrning för att den kompetens som finns ska nå hela landet.

Kunskapen om olika sjukdomar och funktionsnedsättningar ökar successivt och därmed även kraven på att diagnoser ställs tidigt så att behandlingen blir så effektiv som möjligt. Ibland hindras vårdförloppet av primärvårdens bristande kunskap och svårigheter att bedöma vad symptomen beror på och vad som är ett mindre allvarligt eller ett allvarligt symptom. Detta är särskilt graverande mot bakgrund av den pågående omställningen till god och nära vård där primärvården åläggs ett ökat ansvar inom vården. Fler personer med olika sjukdomar och funktionsnedsättningar kommer att söka sig till primärvården som första instans, vilket ställer ökade krav på primärvårdens bedömningskompetens. Vården måste snabbt och tidigt identifiera symtomen för att sedan vid behov remittera patienterna för ytterligare utredningar. Det behöver därför läggas

mer tid för sådan bedömningskompetens inom olika discipliner redan på grundutbildningarna vid samtliga lärosäten.

Med vänlig hälsning

Funktionsrätt Sverige

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'NM', with a long horizontal flourish extending to the right.

Nicklas Mårtensson

Ordförande